

SADRŽAJ

UVOD	7
OD SVETSKOG RATA DO GIMNAZIJE	11
Kada sam došao na ovaj svet	13
Jedan svetski rat (meni prvi, mojim roditeljima drugi)	19
Početak jednog novog sveta	36
Osnovna škola	47
GIMNAZIJSKE GODINE	63
Naziv škole	65
Rezultati	69
Jezici	75
Sport	84
Dva putovanja u inostranstvo	89
FAKULTET – BEOGRAD	101
Jedno novo poprište	103
Bezanson	112
Ponovo Beograd	115
Gradio sam autoput u Džepu	119
Nebojša Popov i Milošević	125
Laslo Serb	132
I još jedno pismo iz Smiljanićeve ulice	140
PORODIČNA KANCELARIJA, NOVOSADSKI PRAVNI FAKULTET, SYMPOSION – A U MEĐUVREMENU VOJNI ROK	141
U bečkerečkoj advokatskoj kancelariji – privremeno	143
Pravni fakultet – Symposion	151
Izbori, provere – delom još u Bečkereku	151
Pravni fakultet u Novom Sadu	154
Knjige Symposiona	159
Salcburg	162
Prvi meseci 1965. godine	167

Vojska – Aleksinac	176
Pod istim krovom sa radničkom klasom	176
De militaris clamavi	177
Obrazovanje	180
Dežurstvo, ambulanta, Symposion, univerzitet, kancelarija	183
Pravnikovanje, bolničke veze, čaj	186
Još nekoliko detalja – iz pisama	189
 HARVARD, VENECUELA, SAOBRAĆAJNA NESREĆA	193
Posle Aleksinca, pre Harvarda	195
Nova poprišta	196
Nastavak koji ponovo postaje prelazak	200
Godina na Harvardu	211
Još uvek uoči nje, ali već u Holandiji, pa u Bostonu	211
Story Hall – i sada zaista Harvard	219
Džez i mađarska susretanja	236
Ispiti	243
Karakas	251
Pripreme	251
Od Bostona do Karakasa – sa usputnim stanicama	255
Sada već Venecuela... ..	259
Povratak kući	268
Saobraćajna nesreća	271
Kratak boravak kod kuće, pa ponovo Harvard	276
Još uvek u Novom Sadu i Bečkereku	276
Ponovo na Harvardu – 1969. godine	278
<i>Dolazak</i>	278
<i>Harvard i Vijetnam</i>	281
<i>Detalji koji se teško mogu uklopiti u jednu celinu</i>	285
<i>Doktorantura</i>	291
Kao član nastavnog osoblja na okeanu	294

UVOD

Pokušavam da napišem autobiografiju. Razmišljam o tome kako ono nekadašnje „sada“ ponovo postaviti među nas. Markes je u svojoj autobiografiji *Vivir para contarla* ponudio čuvenu maksimu: „Život nije to što čovek proživi, već njegovo sećanje i način na koji to sećanje pripoveda“. To je lepa misao i Markesov način pripovedanja rezultirao je veoma dobrom knjigom... Ali on je ipak nobelovac. Ja to nisam. Moram se osloniti na drugačije metode da bih dokučio šta život zapravo jeste, ili šta je bio, kako smo prelazili iz jedne prošlosti u drugu, i kako se iznova ispostavljalo da ni budućnost više nije ono što je bila.

Kao pravnik, naučio sam da je stvarnost ono što nazivamo „činjeničnim stanjem“. Međutim, dok se okrećem sopstvenoj prošlosti, umesto činjeničnog stanja vidim pre meškoljenje, činjenice koje tu i tamo drežde, čekajući neki putokaz. Vidim i blede tragove činjenica koji me podstiču da ih potražim. Pri tome se javlja i iskušenje da do činjenica stignem uobličavanjem. Ali osećam da je samo traganje uzbudljivije od uobličavanja. Vraćajući se na davno neposećene predele, preda mnom iskrsavaju ovde-onde „usidrene“ činjenice. Prateći tragove, otkrivam i druge, pokušavam da ih povežem i privolim da se oglase. Na tom putu, ponegde ne nalazim ništa osim davno utihnulog osećaja nedostajanja. Ali, i to su svojevrсни tragovi.

Kao što sam više puta zabeležio, dokumenti su mi od ključne pomoći. Više od jednog veka u našoj porodici opstaje fiks-ideja da se „ništa ne baca“. Zahvaljujući tome, pronašao sam mnoštvo tragova. Pre nekoliko godina, izronili su računi za struju – pedantno sakupljani tokom više od pola veka. Svi do jednog. Zatim, u posebnom svežnju, naišao sam na svakovrsne račune iz 1941. godine (one u kojoj je april doneo Hitlerovu vlast u Bečkerek). Tu su, između ostalog, potvrde dimničara, pretplata na jedan nedeljni, račun za šivenje pantalona, sečenje drva, te i za popravku dečjih kolica. (Bila su to moja kolica, koja su prilikom jednog uličnog meteža grubo odgurnuta u stranu – srećom, bez mene.)

Ni druge važne stvari nisu bacane, s tim da uspomene nisu odlagane tako sistematično kao računi za struju. No, moji roditelji

su sačuvali pisma koja sam im decenijama slao sa raznih strana sveta. Tu opsesiju sam i ja nasledio, sačuvavši stotine pisama. I mnogo toga drugog. Ostale su zabeleške u dnevniku iz osnovne škole. U jednoj kasnijoj svesci zatičem precizna uputstva o tome kako da uobličim odgovore na usmenom ispitu na fakultetu. Sačuvao sam i zapis o tome zašto se noću nije moglo spavati tokom jedne planinske vežbe u vojsci. Tu su i pozivnice za balove mađarskih pravnika u Pešti, pa čak i za jedan u Njujorku. Iz Venecuele čuvam fotografiju na kojoj mi je ruka položena na rame domoroca na obali Orinoka. Iz fioke pisaćeg stola nedavno je iskrsla mala zidna tabla koju je 1963. godine jedan moj student „maznuo“ iz novosadske kafane. Među odloženim spisima stoji i dnevni list sa prekookeanskog broda koji donosi vesti o meni dok sam bio član tamošnjeg nastavnog osoblja.

Sačuvano je i štampano matursko pitanje iz mađarskog jezika (pisali smo o Atili Jožefu, Babiču i Radnotiju), a uz njega se sada može nadovezati i jedno pismo, mnogo neposrednije vezano za Radnotija. Napisao ga je očev prijatelj, Laslo Serb, Radnotijev drug iz zatočeništva u borskom logoru. Na kraju, pronašao sam i probni otisak prvog broja *Új Symposiona*. U klubu *Foruma* smo ga iščekivali sa velikim uzbuđenjem jedne večeri u januaru 1965. godine. Oko ponoći je „špigl“ konačno stigao, i mi smo ga prostrli na sto, na koji je Janoš Banjai prolio malo kafe. Te mrlje se i danas vide na primerku koji sam, nekim čudom, sačuvao.

Listajući spise, često osetim da je ono što se dogodilo daleko uzbudljivije od bilo čega što bih mogao da izmislim. Istovremeno, suočavam se sa pitanjem: da li se ono što pronalazim u papirima i sećanjima uklapa u memorijske obrasce zvanične istorije?

U ovom tomu pokušavam da rekonstruišem prve tri decenije svog života. Označio bih ih kao godine između Bečkereka i Novog Sada – uz nekoliko usputnih stanica u Americi. Ipak, tek što sam napisao ovu rečenicu, postajem nesiguran; čini mi se da njome nesvesno podražavam markesovsko pretakanje uspomena u priču. Vraćajući se činjenicama koje tu i tamo tihuju, dodajem da sam se do svoje tridesete zapravo samo pripremao za taj prelazak iz Bečkereka u Novi Sad. To je moja proživljena istina, ali pred licem dokumenata, ona traži objašnjenje. Prema spisima (i faktima), nisam imao trideset, već tek dve godine kada sam prvi put stigao u Novi

Sad – koji je tada, privremeno, bio u drugoj državi u odnosu na moj Bečkerek. Izvesno je da sam 1941. godine u Novi Sad otišao kao Bečkerečanin. Rekao bih da sam to, u suštini, ostao i kasnije. Čak i kada sam počeo da predajem na novosadskom Pravnom fakultetu i nastojao da se povežem sa *Új Symposionom*. Jer, jedno vreme je Novi Sad bio za mene tek privremena adresa do odlaska u vojsku, a odatle sam se, dobivši koji dan odsustva, prirodno vraćao kući – u Bečkerek.

Čak ni povratak sa vojnog roka u Aleksincu na mesto asistenta u Novom Sadu nije bio onaj „pravi“ dolazak. Bio je to tek prelaz, jer je usledio Harvard. Tamo sam imao sobu u domu, dok je većina mojih knjiga i odeće i dalje čamila u Bečkereku. Amerika je tako postala neka vrsta međustanice između zavičaja i onog manje iskušanog, a više planiranog Novog Sada. Karakas je takođe bio svojevrsni tranzit. Tek kada sam se po drugi put vratio iz Amerike, krenuo sam iz Bečkereka za Novi Sad da tamo ostanem. Zakoračivši u tridesetu godinu, bez vojnog roka ili inostranih studija pred sobom, dobio sam i stan. Tek tada sam počeo da se dvoumim da li da kažem „idem kući“ ili „idem kod roditelja“ onda kada bih iz Novog Sada kretao put Bečkereka.

Mnoge različite prošlosti smenjivale su se između 1939. i 1969. godine. Oko mene su se nizali: nemačka okupacija, sovjetofilski, pa sovjetofobni komunizam, svet Beograda kao jugoslovenske prestolnice, kontinuitet Bečkereka, univerzitetska katedra i studentski nemiri, zahuktala avangarda, antivijetnamske demonstracije, džez, harvardski ispitni rokovi koji su isključivali san, Venecuela i pulsirajući život na okeanu. Čitav taj mozaik uobličavao se u danima koji su se pravilno nizali. Pa ipak, behu to, listom, nesvakidašnji svakodnevni.

**OD SVETSKOG RATA DO
GIMNAZIJE**